

SAN FRANCISCO SONRASI DÜNYA*

İsmail COŞKUN**

San Francisco sonrası dünya, II. Dünya Savaşı sonrası dünyadır. 1945'te düzenlenen San Francisco Konferansı, Türkiye dahil 51 devletin B.M. Antlaşmasını imzalaması ile BM örgütünün kuruluşu neticelenmiştir. Konferans, savaş sonrasında Batılı güçler arasında nüfuz alanlarının belirlenmesi ve egemenlik ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasına ilişkin Yalta'dan başlayarak bir dizi görüşmelerin nihayetinde gerçekleştirilmiştir. BM Örgütü bütünüyle II. Dünya savaşı sonrasında Batının dünya egemenliğini bir sistem halinde düzenleme, bunu sürdürme ve bu düzlemde karşılaştığı sorunlara kurumsal ve en üst düzeyde müdahale etmeye yönelik bir kurumsal mekanizma olarak ortaya çıkmıştır.

Egemenlik ilişkilerinin düzenlenmesinde benzeri kurumsal mekanizmalara ihtiyaç daha önce de ortaya çıkmış, I. Dünya Savaşı arafesinde Milletler Cemiyeti (Cemiyeti Akvam) girişimi (1920-1946) söz konusu olmuş, ancak kurumsallaşmış olmasına rağmen girişim BM etkinliğinde çapına ulaşmamış, II. Dünya Savaşı sonrasında BM'nin oluşturulmasıyla 1947'de hukuken ortadan kalkmıştır.

Cemiyeti Akvam olsun, BM Örgütü olsun, her ikisi de Batının egemenlik ilişkilerini düzenlemede karşılaştığı sorunları aşmaya, bu sorunlara müdahale etmeye yönelik kurumsal siyasi yapılar olarak tasarlandılar. Süreklilikleri ve süreksizliklerini toplumlararası ilişkilerde Batının yakaladığı konuma ya da egemenlik ilişkilerinin niteliğine göre kazanmışlardır. Her iki örgütlenmenin kuruluşu, sırasıyla I. ve II. Dünya savaşlarının bitimi ve güç ilişkilerinde yeni bir dengenin oluşturulmasına tarihlenmektedir. Cemiyeti Akvam, Versailles (1919) görüşmelerinin arkasından 1920 de kurulurken BM örgütü II. Dünya Savaşı sonunda 1945'te kurulur.

* İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nce 21-22 Aralık 2005 tarihinde düzenlenen "50'li Yıllara Bakış" Sempozyumu'nda sunulan tebliğdir.

** Doç. Dr., İÜEF Sosyoloji Bölümü.

Versailles sonrasında egemenlik ilişkilerinde kurulan denge kırılmalı bir dengedir. Kırılmalı egemenlik ilişkilerinin nasıl düzenleneceği konusunda Batılı güçler arasında mutabakatın yokluğundan kaynaklanmaktadır. Mutabakat yokluğunun yanında özellikle ilk dünya savaşı arefesinde başlayan ve iki savaş arası döneme hatta II. Dünya savaşı sonrasına da yayılan sömürgelede başgösteren Batı karşıtı ayaklanmalar kırılmalılığı besleyen önemli diğer bir gelişme olmuştur. Bu iki sorun Batının egemenlik ilişkilerini sistemli bir dünya egemenliğine dönüştürmesini birinci dereceden belirlemiştir.

19. Yüzyıl başından itibaren toplumlararası ilişkilerde Batı etkinliğinin artışı ve bu etkinliğin sistemli bir dünya egemenliğine dönüştürülmesi girişimleri söz konusudur. Napolyon Bonapart'ın girişimleri, İngiltere'nin etkin konumunu pekiştirme yahut bu sürece daha geç katılan Rusya ve Almanya'nın siyasi arayışları bu yönde girişimlerdir. Ancak her siyasi merkezin kendi adına etkinlik arayışı egemenlik ilişkilerinde istenilen konuma ulaşmayı engellemiş, siyasi tarihin eski deyimıyla "Avrupa Konseri" oluşmamıştır. Güç merkezleri arasında çatışma uzun dönemde aşılammıştır. Yüzyıl sonuna geldiğinde bu çatışma bir dünya savaşı seviyesine yükselmiştir. Savaş sonrasında oluşan arızili denge de ömürlü olamamıştır. 1939'da, Versailles'dan 20 yıl sonra Batılı güçler kendi arasında tekrar bir dünya savaşı yaşamıştır.

Toplumlararası ilişkilerde Batı etkinliğini besleyen önemli bir süreç olarak sömürgecilik 19. yüzyıl sonuna geldiğinde siyasi olarak Batı açısında tıkanma noktasına gelmiştir. İlk dünya savaşı öncesinde başlayan, savaş sırasında ve sonrasında bütün batı dışı coğrafyalara yaygınlık gösteren sömürgecilik karşıtı ayaklanmalar, egemenlik ilişkileri açısından Batı için tam bir tehdide dönüşmüştür. Fas'tan Endonezya'ya, Hint Okyanusu'ndan Orta Asya'ya, Latin Amerika da dahil olmak üzere bütün Batı dışı coğrafya bu anlamda büyük bir hareketlilik içerisindedir.

San Francisco sonrasında oluşan dünya, egemenlik ilişkileri açısından bir önceki evrede karşılaşılan sorunları aşmaya yönelik girişimlerin oluşturduğu bir dünyadır. Batılı güçler, her iki sorunla savaş sonrasında yüzleşerek egemenlik ilişkilerini batı açısından en sorunlu olabilecek şekilde düzenlemeye yönelmişlerdir. İlk sorun şunu göstermiştir, Batılı güçlerin kendi aralarında girdiği çatışma yarattığı askeri, mali ve manevi kayıpların ötesinde, eldeki Batı üstünlüğünün ortaya çıkan siyasi boşluk dolayısıyla yitirilmesiyle ilgili sonuçlanabilir. Bu nedenle, bu anlamdaki iç çekişmenin aşağıya çekilmesine

odaklanan bir egemenlik örgütlenmesi arayışı söz konusu olmuştur. Tek bir gücün yönetiminden ziyade çekişmeyi önleyecek düzeyde ortak bir yönetim oluşturulmasına yönelinilmiştir. San Francisco konferansında kurumsallaşma sürecine sokulan BM örgütü bu siyasi ihtiyaca karşılık olarak bir ortak yönetim mekanizması olarak tasarlanmıştır.

İkinci soruna, sömürgelerde baş gösteren ayaklanmalara ilişkin Batı Siyasetinin tepkisi, bizzat Batılı güçlerin sahipliğini/öncülüğünü yaptığı dekolonizasyon, sömürgelerin bağımsızlaşması politikasında ortaya çıkar. Sömürge sistemini, askeri, siyasi ve entelektüel düzlemlerde ortaya çıkan direniş karşısında sürdürme imkanı en azından yüksek maliyetli hale gelmiş ve sürdürülebilirliği konusunda batıda ciddi kuşku uyandırmış durumdadır. Savaş sonrasında Amerikan tarih yazımı, eski trafik levhalarıyla, yahut gambot siyaseti ile sömürgelerle ilişkinin muhafaza edilemeyeceğini yazmaya, dillendirmeye başlamıştır. Sömürgelerin bağımsızlaşması siyasetiyle, sömürgelerde ortaya çıkan siyasi hareketlerin egemenlik ilişkilerine yönelik tehdit olmaktan çıkarılması amaçlanılmıştır. Ancak sömürgelerin siyasi bağımsızlık kazanması politikası bu sorunun aşılmasında tek başına yeterli bir stratejik imkan sunmamaktadır. Siyasi bağımsızlık evet ama sistem içinde kalmalarının da temin edilmesi kaydıyla yeni oluşan ulus devletlerin bu anlamda uluslararası sisteme katılmaları, sistem içinde tutulmalarının stratejik olarak temini egemenlik ilişkileri açısından öncelikli bir sorun olarak Batının önündedir. BM Örgütü bu anlamda batı içi ilişkilerin düzenlenmesinde ortak yönetim mekanizması olmasının yanında yeni oluşan ulusların sisteme katılmaları, bir kendilerini ifade etme zemini olarak da işlev üstlenecektir.

Toplumlararası ilişkilerin yeniden yapılandırıldığı 1945 sonrasında, Batı dışı coğrafyalarda yeni kurulan ulus devletlerin bir sistem içinde tutulmaları gerekmektedir. Bu gereklilik, özellikle bu devletlere yönelik olarak geliştirilen yapısal dönüşüm projeleriyle karşılanmak istenmiştir. Yapısal dönüşüm projeleriyle bu devletlerin içsel toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel gelişme süreçlerinin Batının istediği yönde dönüştürülmesi amaçlanılmıştır. Bu ülkelere yönelik bu çok yönlü politikaların yürütülmesinde BM örgütünün yine merkezi bir konumda olduğu görülmektedir. Finanstan, endüstriyel alanda gerçekleştirilecek yatırımların planlanmasına, gıdadan kültürel alana, ticaretten üretime son derece geniş bir alana yayılmaktadır yapısal dönüşüm projeleri, ve BM yapılandırılması. Bu süreç sadece siyasi bir süreç olmaktan uzaktır. 1945

sonrası sosyolojide, iktisatta gelişme sosyolojisi, gelişme iktisadı gibi bağımsız alan ve konuların ortaya çıkışını doğurmuştur. Kültürel, kurumsal, siyasi süreçler çok yoğun bir biçimde içiçe işlemektedir: Huntington'ın ifadesiyle:

“Artık bilimsel faaliyet, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Amerikan bayrağının peşinde gitmektedir”.¹ Yeni devletlerdeki gelişme sorunlarını karşılaştırmalı olarak incelemeye yönelmiş olan siyaset bilimcileri, antropologlar malî yardım ve devlet yardımıyla desteklenmişlerdir.² Batı-dışı toplumların ve ülkelerin bilimsel faaliyetin ilgi odağına esaslı bir şekilde yerleşmesiyle birlikte, Batı'daki üniversitelerde de, bu ülkeler ve bölgeler hakkında Amerikalıların bilgi ve anlayışını artırmaya yönelik “bölgesel araştırma programları” ortaya çıkıverdi. Büyük vakıfların aktif özendirme ve destekleriyle profesörler ve öğrenciler, o zamana kadar çok yabancı görünen ülkelere akın ettiler ve kısa zamanda belli ülkelerin ve bölgelerin siyasal rejimleri ve kurumları hakkında muazzam bir kitaplık meydana getirdiler.³

San Francisco sonrası dünya bu gelişmeler ekseninde biçim kazanmıştır. San Francisco konferansını merkeze alarak konuştuğumuzda, egemenlik ilişkilerinin yapılandırılmasında ve sürdürülmesinde Bu konferansta kuruluşu tanımlanan BM örgütü merkezi bir rol üstlenmiştir. Bugüne geldiğinde toplumlararası ilişkilerde yeni bir kırılma süreci yaşanmaktadır. Batılı güçler 1945'te terk ettikleri eski politikalara geri dönüş işaretleri vermektedir. Yakın coğrafyamızdan başlayarak fiziki sömürgecilğe dönüş yaşanmaktadır. 1945'lerin dünyası yeni bir dünya gibi gözükmekteydi. Şimdilerde ise önde gelen batılı sosyal bilimcilerce Bildiğimiz dünyanın sonundan, hatta kaostan söz edilmekte.

ABSTRACT

San Francisco Conference, organized after the Second World War –in 1945 at the United States- was an important beginning for the re-structuration of the hegemonic relations of post war period. After the war, UN which was

¹ HUNTINGTON, S. P. – DOMINGUEZ, J. I., *Siyasal Gelişme*, (Ankara: Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1975), s. 1.

² SMITH, Anthony D., *Toplumsal Değişme Anlayışı*, (Trc. Ülgen Oskay), (Ankara: Gündoğan Yayınevi, 1996), s. 23-24.

³ HUNTINGTON, S.P. – DOMINGUEZ, J. I., a. g. e., s. 2.

given birth in this conference played a central role in the organization of the worldwide hegemonic relations. UN played a fundamental role in :

- 1) building and continuation of the relations between Western countries which were at the center of new hegemonic relations,*
- 2) formation of the relations between Western and non-Western countries and integration of non- Western countries to the World-System. In this paper, we tried to analyse the historical process which gave birth to the Conference and the creation of UN from the perspective of inter-societal relations.*

Key Words : San Francisco Conference, BM; II. World War
